

A jövő tudósai

Tisztelt Olvasó!

A kutatók utánpótlásával – fiatal tudósokkal foglalkozó melléklet huszonhatodik számában *Takács István és Takácsné György Katalin* írását közöljük a felsőoktatás tehetséggondozásáról. Kérjük, ha a nők tudományban betöltött helyzetével vagy az ifjú kutatókkal

kapcsolatos témában bármilyen vitázó megjegyzése vagy javaslata lenne, keresse meg a melléklet szerkesztőjét, Csermely Pétert az alábbi e-mail címen.

Csermely Péter

az MTA doktora

(Semmelweis Egyetem, Orvosi Vegytani Intézet)

csermely@eok.sote.hu

TEHETSÉGGONDOZÁS A MAGYAR FELSŐOKTATÁSBAN

1. Bevezetés

A Bolognában, 1999-ben lefektetett reform jelentős strukturális átalakításokat indukált az Európai Unió tagországainak felsőoktatásában (The Bologna Process, 2009). A megreformált felsőoktatási modell alapja az 1800-as évek kezdetére datálható. A francia forradalom, illetve a felvilágosodás eszméi szakítást jelentettek a korábbi, alapvetően egyházi fundamentumokon kiépült egyetemi modellel, s helyébe két fő modell lépett: a francia (a napóleoni) egyetem modellje (erős állami befolyással), illetve a porosz (a humboldti) egyetem modellje. (Tóth 1999a; Tóth 1999b) A kelet-európai térségben elsősorban az utóbbi nyert teret. A humboldti egyetem koncepciójában kulcselem a külső (intézményi) és belső (oktatói, kutatói) autonómia. A modellek az elmúlt két évszázadban számos reformon mentek keresztül, a megváltozó gazdasági-társadalmi környezethez való alkalmazkodás miatt. (Symes et al., 2000)

A felsőoktatási rendszer modernizációját az európai gazdaság versenyképességének növelésével indokolják, amiben a Liszaboni Stratégia is kulcsszerepet szán a felsőoktatásnak. Ugyanakkor ez a felsőoktatás tömegképzéssé történő átalakulásához vezetett. UNESCO és EUROSTAT adatok szerint az USA-ban a 20–24 éves korosztály mintegy 80%-a, az EU-ban 57%-a, míg Japánban csak 50% tanult a felsőoktatásban 2003-ban (Delivering on the Modernization, 2006). A Liszaboni Stratégia szerinti innovatív Európa megvalósításának egyik kulcselemének tekintik, hogy minél magasabb legyen a felsőoktatásban részt vevők aránya.

Az előbbieken bemutatott arányszámok egyértelműen mutatják, hogy a felsőoktatásban kialakult a tömegképzés. Magyarországon a korábbi évtizedek jellemző szelekciós gyakorlata, amikor a jelentkező hallgatóknak csak mintegy 20–25%-a került felvételre, azt eredményezte, hogy a bekerült hallgatóknak magasabb színvonalú követelményrendszernek kellett megfelelniük. A hallgatói képességek normál eloszlását feltételezve, a kiválóság gyakoriságának valószínűsíthető változat-

lansága mellett, nem kell különösebben magyarázni, hogy a tömegképzés kialakulása, a jelentkezők mintegy 80%-ának a felvétele, úgy, hogy közben a jelentkezők aránya a 18 éves korosztály korábbi 25–30%-áról 60–70%-ára nőtt, megnöveli a kevésbé tehetségesek bekerülését a felsőoktatásba. A felsőoktatás kapuinak kitérője időlegesen elodázta a munkába állás időpontját, csökkentve a pályakezdő munkanélküliség arányát a 18–24 éves korosztályban, eltolva azt a 23–25 éves korosztály felé. A képzési struktúrában is megnőtt a rugalmas alkalmazkodást lehetővé tevő képzések aránya, ilyennek tekinthető a gazdasági és a jogi képzés térnyerése.

A tömegképzés – globalizálódó tudásipar – új kihívások elé állítja a felsőoktatási intézményeket. Egyrészt ki kell elégíteni a gazdaság (piac) igényeit, ami megköveteli a mai egyetemek küldetésének felülvizsgálatát (Zhang, 2007), ami magában foglalja a tömegoktatás követelményeinek való megfelelést. Új technológiák kidolgozásával ugyanakkor fenn kell tartani a kutatás szerepét, megalapozva az intézmények tudományos előrehaladását, s ez kapcsolódást jelent a gazdasági szférához, egyben finanszírozási forrást is teremt az intézmény működéséhez.

A tömegképzés kialakulásával Európában az elmúlt egy évtizedben a felsőoktatási intézmények terhelése jelentősen nőtt. A középkelet-európai térség országaiban a felsőoktatásban tanulók számának növekedése többségében egyenes volt. Ugyanakkor ezekben az országokban a felsőoktatás finanszírozása (a köz- és magánkiadások GDP-hez viszonyított aránya) alatta marad a fejlett európai országokénak. A hallgatói mobilitás a középkelet-európai országok döntő többségében rendkívül alacsony, ami a hallgatói kiválóság megítélése szempontjából is kedvezőtlen.

A felsőoktatás tömegesedése mellett az intézmények méretének növekedése is jellemzi a folyamatot, ami tovább nehezíti a megváltozott körülmények között a tehetséggondozást. A nemzetközi kitekintésben mintaadó amerikai felsőoktatásban az átlagos egyetemi főiskolai méret a 2000-es évekre meghaladta a 4000 hallgató/intézmény átlagméretet (Crow – Silver, 2008), ugyanakkor a legnagyobb egyetemek több mint félszáz ezer hallgatót számlálnak. Magyarországon az átlagméret 6900 hallgató/intézmény és a hetven felsőfokú oktatási intézményből öt hallgatói létszáma haladja meg a húsz ezer főt, ebből egy az 55 ezer főt.

A korábbiakhoz képest, amikor felsőoktatási intézmény hallgatójává válni rang volt, mára a felsőoktatási intézményeknek szembeülni kell azzal, hogy a hallgatót fogyasztóként kell kezelni (George, 2007), ami a felsőoktatás szolgáltatási színvonalát is differenciálja, hiszen a fogyasztói igények is igen differenciáltak. Az ár-érték arány szerepe felértékelődik az intézményválasztásban, ami részben a szolgáltatások színvonalának kalibrálásában, részben az oktatási szolgáltatások beárazásában követel új megközelítésmódot az intézményektől. Ebben az összefüggésben le kell szögezni, hogy lesznek olyan „fogyasztók”, akik a minőségi oktatást preferálják, tehát a tehetséggondozás szerepe továbbra is fennmarad.

Meg kell jegyezni az előbbieken írtak kapcsán, hogy a felsőoktatási teljesítmények mérése, s az előállított teljesítmények megítélése számos vita tárgyát képezi. Az üzleti élet követelményeinek megfelelni kívánó felsőoktatás számára az akadémiai szférában alkalmazott teljesítménymérő eszközök (impaktfaktor, citáció) gyakran haszontalanok az üzleti szféra megrendeléseinek megszerzésé-